

ŠIMAC: Svjetska kriza

Autor Administrator

Mamonov pad i kraj jednog polusvijeta

Dr. Neven ŠIMAC, Svjetlo riječi

(...) Stoga danas, kad se liječe samo posljedice ponajbolje konkretnih ljudi i kad izostaju bilo kakve osobne sankcije, treba kazati da su uzroci ove krize prvenstveno moralne naravi: pohlepa "zlatnih" makula s Wall Streeta i mutljag njihovih "proizvoda", život na dug i jeftin novac, skrivanje bilanca banka i laži agencija za ocjenu rizika (...)

Dok 19. listopada pišem ove retke, požar svjetske krize ne jenjava i nitko nije u stanju kazati dokle će se on proširiti. Već je poodavno ona izasila s područja financija i zahvatila stvarno gospodarstvo koje je pravi stvarač vrijednosti. Ovog časa države tisućama milijardi novca poreznih obveznika pomaže onima koji su za financijsku krizu ili krivi ili odgovorni. Još prije dva tjedna nije bilo jasno hoće li države krenuti egoistički svaka za sebe - kao što je to u prvi mah učinila Irska - ili će pred veličinom katastrofe prevladati razboritost suradnje, što se i dogodilo. Posebno je dobro što su Europljani djelovali zajedno, jer je bilo u opasnosti sve što se desetljećima zajednički gradilo. Njihova odluka da jamče redne uloge građana ne dolazi samo od brige za male ljude, nego i od straha da ovi ne povuku svoju rednu iz banaka, kao i u vrijeme velike krize 1929. godine, što je ostavilo gospodarstvo bez novca.

Ono što karakterizira sadašnje stanje jest s jedne strane propast brojnih financijskih institucija, ili njihova nacionalizacija od strane država, a s druge opće nestajanje povjerenja, posebice između banaka. Intervencije država označavaju kraj ultraliberalnog laissez-faire kapitalizma i povratak države u njezinu prirodnu ulogu jamca pravednosti i povjerenja, te zaštitnika građana. Nažalost, države sad novcem poreznih obveznika spašavaju privatne interese i ispravljaju katastrofalne pogreške financijskih menedžera koji, umjesto da za to odgovaraju, dobivaju skandalozno visoke plaće i otpremnine.

Londonski Financial Times je objavio da su direktori banaka, koje su u posljednje tri godine izgubile oko 1.000 milijardi dolara, u isto vrijeme primili 95 milijuna dolara plaće. Pariski pak Le Monde iznosi da

je glavni direktor propale Lehman Brothers banke od 1993. godine zaradio 500 milijuna dolara plaće i dodataka, dok je direktor Merrill Lyncha, koja je izgubila 20 milijardi dolara, dobio otpremninu od 161 milijun dolara. Posljednji direktor banke Washington Mutual radio je u njoj samo 17 dana i dobio od 13,65 milijuna dolara plaće, tj. 758.333 dolara na dan.

Ono što, međutim, mnogo ozbiljnije začinjava jest činjenica da među bankama vlada nepovjerenje jer ne znaju koliko je koja "zaražena" nenaplativim potraživa-njima. Stoga, iako su dobile golemu javna sredstva, što je značajno povećalo javni dug, one ne posuđuju jedne drugima, pa sve teže posuđuju gospodarstvu, posebice malim i srednjim poduzećima.

Danas smo gdje jesmo, jer golemi dugovi, javni i privatni, države i građana SAD-a, koji desetljećima žive na kredit i svoj rast financiraju stalno novim zaduživanjem, nisu u stanju otplaćivati ih. Jer "junaci Wall Streeta" su, kako piše politologinja Susan George, "pomiješali sve vrste dugova, od njih učinili kobasice, narezali ih na kriške i prodali drugima uz pomoć agencija za ocjenu rizika koje su tim kriškama podijelile najbolje ocjene... tako da danas nitko ne zna tko kome i koliko duguje, koliko vrijede te trule kriške kobasica-dugova, ni koliko ih susjedna banka ima u blagajni. I stoga nitko više nikome ne posuđuje, pa odatle zamrzavanje kredita..."

Prvenstvene žrtve ovog razvoja bit će poduzeća, koja će otpustiti zaposlenike, te domaćinstva koja će morati smanjiti potrošnju. Pad zaposlenosti, socijalnog osiguranja i mirovina, pratio će sve veći dug države, tj. sve veći porezi, posebno za srednju klasu. Kriza će roditi i nove potrebe unutar država, pa i među državama, posebice glede energenata i hrane... opasnosti od novih ideologija, totalitarnih napasti i novih imperijalizama, sve u kontekstu bitno smanjene uloge i mjesta SAD u svijetu.

Danas se svi slažu o izvoru i prirodi ovoga zla. Ono je nastalo u Americi, ali su pred ultraliberalnim pritiscima popuštale i europske institucije, pa i socijaldemokratske stranke jer, kao, drugog puta nema i nevidljiva ruka tržišta sve rješava. Nije se poslušalo nobelovca Josepha Stiglitz a kad je ukazivao na nesavršenost tržišnog mehanizma i na neophodnost državne korekcije tržišta i regulacije financijskog kapitala. Nije se htjelo poeuti ni Roberta Reicha, bivšeg Clintonova ministra rada, kad je upozoravao da se u posljednjih 30 godina kapitalizam stubokorn promijenio i, od industrijskog kapitalizma koji je pomirivao interese rada i kapitala, prometnuo u financijski superkapitalizam prevlasti novca nad ljudima i nad neobnovljivim dobrima.

Nije se slušalo ni one, to su prokazivali idolatriju novca, koji je pokidao organske veze s radom, te nestajanje etičkih i pravnih norma (deregulacija). U takvoj atmosferi nije bilo neobično, to su pobornici rulet-ekonomije promovirali ideju da je pohlepa dobra (greed is good!) i pozitivna jer potiče ambicije i inovaciju.

Ali danas je njihov Mamon gol i pokazalo se da tržišna ekonomija može isključiti moral i politiku, ali po cijenu vlastitog samouništenja. Stoga danas, kad se liječe samo posljedice ponajbolje konkretnih ljudi i kad izostaju bilo kakve osobne sankcije, treba kazati da su uzroci ove krize prvenstveno moralne naravi: pohlepa "zlatnih momaka s Wall Streeta i mutljag njihovih "proizvoda", život na dan i jeftin novac, skrivanje bilanca banka i laži agencija za ocjenu rizika...

Očito je da smo na kraju jednog doba i jednog načina življenja, te da je društvo koje je porodilo ovo zlo, tj. SAD, prestalo biti solidarno. Nobelovac-ekonomist, Paul R. Krugman pita se zašto su danas nejednakosti u SAD-u čak veće nego uoči krize 1929, iako su bogatstvo i učinkovitost američke ekonomije silno porasli. On konstatira da je između 1970. i 2005. godine 0,1% najbogatijih upotrijebilo svoje prihode, dok je u istom razdoblju srednja plaća opala za 12%. Krugman smatra da "nevidljiva ruka" ne upravlja svime, nego su američki ekonomski odnosi rezultat političkih odluka nekonzervativnih vođa Republikanske stranke.

U sadašnjem kontekstu javili su se i američki biskupi, pa traže intervenciju države i odgovornost krivaca za skandalozne profite i gubitke. Oglasili su se i francuski biskupi koji osuđuju perverznu učinkovitu financijaliziranu ekonomiju i postavljaju pitanje odnosa prema novcu, tečaj i zaduživanju. Rješenje ipak trebati iznaći laici, pa i kršćanski laici, kako u vlastitim državama, tako i na europskoj i svjetskoj razini. Možda je ipak ova nesretna kriza prigoda za promicanje "svjetskog upravljanja" i za rehabilitaciju vrijednosti, prigoda za radikalne zahvate, ali i za nove, hrabre zamisli.

Možda je ovo čas da se zatvori sve porezne rajeve, ne samo egzotične pacifičke, nego i europske - u mjeri u kojoj su to Luxemburg, London i Lichtenstein - kojima prolazi novac međunarodne trgovine, ali i novac od zločina i droge. Valja nam znati da zbog bijega "čistog" novca u porezne rajeve države gube godišnje 250 milijardi dolara poreza. A kad bi se uz još minimalno oporezovao i spekulativni kapital (ideja nobelovca Jamesa Tobina), onda bi razvoj siromašnih i borba protiv klimatskih promjena postali financijski izvedivi.

Ništa međutim neæe biti moguæe bez povratka etičkim načelima i pravnim nor-mama u ekonomiji i financijama. Potreb-na je nova regulacija, posebice kredita i finansijskih "proizvoda" koji nemaju veze sa stvarnim gospodarstvom. Potreban je novi svjetski finansijski sustav, kao što je i nakon II. svjetskog rata bio ustanovljen Bretton-Woodski sustav, te novo, svjetsko upravljanje i nadzor. I kao nakon "onoga" rata, trebaju se javiti i glasovi zauzetih krš-æana - struënjaka i politièara - da predlo-že novu svjetsku, europsku i "arhitekturu" ovih naših strana na temeljima vrijednosti što traju i nade koja podiže.